
TOLNAI OTTÓ

Eppur si muove

Az Alföldön jól lehet kerékpározni...

Jelenits István

*Valaha egész jó kerékpár lehetett, nem vitás. Szívesen leírnám, szívesen írnék akár négyezer szót róla.*¹

Beckett

*A Karteziánus Kentaur: a kerékpározó ember; mens sana in corpore disposito.*²

Hugh Kenner

Talán nem tévedünk, ha azt állítjuk, bizonyos tekintetben önállóan mondható plasztikai gondolkodásunk Tóth Józseffel, a zentai (kukucsikai) születésű, tizenkilenc éves korában tragikusan elhunyt szobrászunkkal (felvételét a zágrábi akadémián Mestrovic is támogatja, Mestrovic közelsége már maga is szobrászat) veszi kezdetét, akkor pedig egészen biztosan nem, ha egy zentai szoborkiállítás megnyitóját vele, esetünkben Szeli István, tudós tanárunk Tóth Józsefről írt monográfiájának Labdarúgó című munkája kapcsán írt gondolatával indítjuk:

Kissé a bábjátékfigurákra emlékeztető mozdulattal, egyensúlyát keresve, mégis szilárd talajon, a játékra feledkezve, karjának és fejének olyan lendületével, amelyben már Boccioni sebes mozgású szobrainak izomjátékát sejtethetjük meg. Még mozdulatlanul álló alakjainak (Barát, Munkás, Clown) nyugalmában is van valami erő kifejtés: a statikus energia feszülése, amely csak az alkalomra vár, hogy mozgássá alakuljon, hogy kinetikává váljon.

A Szeli által emlegetett izomjáték, mozgás, kinetika két irányban kezd működni, kap teret, pályát, találja meg formáját modern képzőművészetünkben. Ács József, a technikai civilizációt szenvedélyesen faggató, azzal korszerű pozícióból pörölő életműve (édesapja gépész volt, gyermekkorát a gőzgép, a mozdony határozza meg, ahogyan férfikorát pedig nagy autós korszakával jellemezhetnénk, külön is említsük meg 68-as ciklusát, Az automobilizmus újabb történetét) képezi az egyik pólust, ahol két kiemelkedő tanítványával, Torok Sándorral és Markulik Józseffel látjuk őt, noha hatása egész kortársi képzőművészetünkön tetten érhető. A másik pólust Kis Julianna, Bíró Miklós, Szajkó és legújabban Szarapka biciklis munkáiban jelölhetnénk meg...

Így, ezekkel a szavakkal kezdtem volt Zentán, Szarapka Tibor szoborkiállításának megnyitóját, de aztán nemigen tartottam magam a kezemben lévő feljegyzésekhez, a konkrét munkák közelsége, megérinthetősége teljesen megdelejezett, az volt az érzésem, beszéd közben sorban kipróbálom Szarapka küllő nélküli kerekeit, akár egy cirkuszi biciklis, hiszen a cirkuszi akrobaták mindig egykerekes biciklikkel élnek, éppen azt bizonygatva szövegemmel, hogy Szarapka bringái, noha sokszor egymásba gabalyodottak, lerogyófélben-lévők, durván deformáltak, roncsoltak, legtöbbször csupán valami kupacok, ám ugyanakkor egyértelműen mutatják, tovább már nem roncsolhatóak, elég erősek ahhoz, hogy immár túl a katalizmán, túl Boccionin és Ács futurizmusán, expresszio-

nizmusán, valami szép lelki kerékpártúra lehetőségességét is jelezzék számunkra...

Hát igen, már külön műfajjá lettek ezek a megnyitókhoz, különböző alkalmi szövegekhez készült feljegyzések, különösen azért, mert mint jeleztem, a terjedelem, az anyag heterogenitása, minden megközelítési módot jelezni akaró mohósága miatt nem is kerülnek felolvasásra, jó, ha egy-egy citátum, egy-egy szellemesebb fordulat elhangzik belőlük, sőt, különös mód, beszéd közben újabb és újabb összefüggések lesznek világossá, a tárlat első megtekintése közben pedig gyors feljegyzések, ideogrammak kerülnek a papirosok hátuljára, öntapadó cetlijeire, hogy aztán, otthon majd egészen új irányba, olykor látszólag teljesen függetlenül a megnyitott tárlattól, kezdjen el indázni a szöveg, az esszérizóma, amelyet most közzétenni szándékozunk.

Különös, hogy ez a képzőművészetinek egyáltalán nem mondható motívum, mármint a kerékpár maga, nálunk ilyen fontossá, egy-egy pillanatra központivá lesz.

Kiss Juliannánál például: a Maillol ígézetében született meztelen nőket nagy fenekük ledönti a kerékpárról; ahogy dőlnek, ahogy a földre zuhannak – ez Kiss Julian-

na szobrászatának egyik legizgalmasabb korszaka, noha Borsos Miklós szobrainak és Paula Modersohn-Becker tapasztott figuráinak, valamint Baranyai Markov Zlata kerámiai szobrászatának közelségét jelző dacos lánykái is fontosak számomra, igen, éppen itt kell hangsúlyoznunk, Kiss Julianna egész életműve felfedezésre vár, magam is adósa vagyok... A férfiak mindig is így látják a kerékpározó nőket, ahogyan Kiss Júlia mutatja őket, jóllehet ő egészen mással, a már felemlített kinetikával, a szobrászat központi problémájával, a súllyal volt elfoglalva, sosem szebb és ugyanakkor borzalmasabb zuhanást. Volt egy barátom, aki ha nőt látott kerékpározni, megmeredt, nemegyszer lövellt. Ha Kiss Julianna szobrai előtt állok, valójában mindig ezt a barátomat látom, a megmeredt, lövellő férfit. Noha igaz, barátom viszonya a kerékpárhoz némileg összetettebb lehetett, hiszen éppen ő mesélte, édesapja az üres alföldi kisváros, nevezetesen Mohol utcáján kerékpározva, összeütközött szembe guruló barátjával. Ez az eset, mármint az, hogyan lehetséges az, hogy egy üres kisvárosban, egy üres és kifejezetten széles utcán két kerékpáros így, ilyen komolyan összeütközzön, annyira foglalkoztatott, hogy még a helyszínre is kiszálltam, igen, szabályosan helyszíneltem, krétával jelöltem meg az irányvonalakat, melyikük merről érkezett, hol történt az összeütközés, milyen jellegű sérüléseket szenvedtek, sőt még az egymásba gabalyodott bringák, a földre zuhanó testek helyének körvonalait is megrajzoltam, követtem a sérült szereplőket, ahogyan a kerékpárjavító műhelybe viszik biciklijüket, majd pedig, sebeiket gyógyítandó, betérnek az első kocsmába, ahol persze már tudnak a történekről, nagyban kommentálják, elemezik, legtöbb figyelmet maguknak a gépeknek szentelve, mármint annak, mit is jelent például az, hogy az egyik váz valójában még egy második világháborús katonai kerékpárból mentődött át, az egyik kormány szlovén, a másik meg még egy eredeti Rothman. Igen, barátom viszonya a kerékpárhoz összetettebb lehet, hiszen őt magát, hátát szétzúzva, egy traktor kilengő pótkocsija ütötte le nemrég bringájáról...

Szeretném, ha szülővárosomban, Ó-Kanizsán, mert Kiss Júlia is ott született, felállítanák egyik ilyen szobrárt, s a kis teret kerékpárutakkal fonnák körül.

Bíró Miklós viszont kerékpáros lumpeneket fest. Akik a határzónából, Királyhalmáról, Hajdújárásról, Ludasról, Sándorból, Bajnátról, Kérről, Kelebiáról érkeznek az ócskapiacra, a tyúkpiacra, illetve a szabadkai gyárakba, maguk szerelte, vakerálta járművükön. A különös az egészben az, hogy közöttük sokan éppen a Partizán (Rothman) bicikligyár irányába karikáznak, a Partizán (Rothman) munkásai, amely éppen mostanában zárt be, amelyet éppen mostanában szüntetett meg a balkáni háborús üzérkedésből születő vadkapitalizmus első hulláma, illetve hát a határi illeték fizetése alól fölmentett menekültek által Magyarból áttolt tömérdek kínai kerékpár...

Az 1881-ben alapított szép gyár elé most, abszurd mód, két benzinkutat építenek. Lehet egy gyár szép? Igen, ez a két, abszolút formatervezett, rút benzinkút most váratlanul azt mondja, az x tervei alapján épült szabadkai bicikligyár, mely egykor minden bizonnyal nagyobb lehetett, a háborúban lebombázhatták, szép. Jó lenne többet tudni erről a gyárról is. Most csak azt tudjuk, hogy a

háború előtt tisztí szablyákat, a háború után meg vaságyakat, meg mezőgazdasági gépeket, talán éppen ekéket is gyártott, hiszen volt öntödéje is, de azt 47-ben leszerelték, mint annyi gyárat Bácskában, és Szarajevóba telepítették. A Rothman család eltűnt a háborúban. Mi történhetett velük? Nemrég Ljubljana központjában egy hatalmas, kísértetiesen üres gyárépületre lettem figyelmes, az egykori ROG kerékpárgyár állott, elérzékenyülve jártam körül, sokáig tudakoltam a gyár sorsa felől, hiszen ha valaki, akkor, úgy gondoltam, a szlovének ellen tudnak állni a kínai áradatnak, a bővli kínai cunamijának.)

Bíró rajzolt lumpenjei, akik nem a gyárba igyekeznek, csomagtartójukon, gyümölcsös ládában kakast visznek, kis kalitkákban léppel fogott tömérdek tengelicét, frissen keltetett kénzsin kanárit, furcsa szemüvegeket, sapkákat viselnek, éppen olyanokat, mint az első pilóták... Ifjúkori drámámban, a Végeladásban, magam is megpróbáltam leírni volt egy ilyen furcsa tüneményt, alföldi Kentaurt, akit, emlékszem, részben az öreg Tóthról, a fatalpgyárosról és bringájáról mintáztam. Főleg Ó-Kanizsa és Szabadka között közlekedett, ugyanis lánya, a neves színésznő később Szabadkán dolgozott, azt viszont nem tudom, az örök városba eljutott-e, nincs kizárva, igen, ugyanis Michelangelo Piètáját szétverő fia ott, az örök városban volt börtönbe, elmeegógyintézetbe zárva. A Szarapkamegnyitóra készülve kíváncsian olvastam újra a leírást, a jármű leírását, próbáltam az én bringámat, szövegből szerelt bringámat is beállítani ezen alkotások sorában, hiszen a színpadra, az Újvidéki Magyar Színház deszkáira is begurult, tehát valójában mégsem csak szövegből szerelt bringának kell tekintenünk, többnek annál, hiszen, ki tudja, talán még ma is hajtja valaki...

Szajkó, ellentétben Bíróval, afféle mondén kerékpárokat fest. Maguk gurulnak üde, zöld felületeken, maguk gurulnak a természet ölére, valami ismerősnek tűnő Arkádiába. Avagy állnak nosztalgizálva, a piros postaládákhoz támasztva. Olykor csak csöpp macskaszemük világít az elnehezülő, elmocskolódo ég alatt. Ám, a legújabb Szajkó-képeken kisiparosokat látunk, egyszerűbb kerékpárokon, akárha mozdulatlanul üldögélve... Igen, máris megleltük varázsigénket: úgy közlekedni, haladni, ahogy Szajkó legújabb képein közlekednek – akárha mozdulatlanul üldögélve. Ezek nem a Bíró-féle elvadulni látszó lumpenek, akik rozoga, maguk vakerálta kerékpárjaikon szenvedélyesen, nagy erőfeszítés árán, mint valami fordított Tour de France-on, feszülnek szembe a sorssal, történelemmel, pontosabban történelemmel és osztályöntudattal, hanem szelíd, hétköznapi emberek. Akik csak elkarikáznak a szomszédhoz, a darálóshoz, kikarikáznak a gyümölcsösbe, ki az erdőszélre a vaddohánysávba, az árvalányhajas pusztába, a kaptárakhoz, a méhesbe, ami persze már nem az az egykori méhes, traktor húzza ide-oda a kamionvázra szerelt kaptárakat, jóllehet nem is egészen biztos, hogy ezek a mozgó méhesek már nem azok a méhesek, ugyanis újabban arra figyeltem fel, hogy e mozgó méheseket mindinkább régi, összedólt, szétmállott, eltűnt tanyák helyén lévő különös, intenzív, zöld oázisokban állítják fel, éppen ott, ahol egykor a régi méhes zsongott, ahol, mint Nagypáti Kukac Péter képén láthatjuk, a méhész álmodott... Szajkó egyik ilyen képe előtt, amelyen egy kopott kék munkászubonyt viselő férfit látni, felkiáltottam: de hiszen ez Hamvas!

Igen, Hamvas kerékpárja külön fejezetet érdemelne. A szelíd kerékpáros. Hamvas egész filozófiájában, a *philosophia normalis*ban, ott a keleti filozófusok, peripatetikusok lassú, kimért lépteinek ritmusa, ott a lassú, szelíd kerékpározás boldogsága ... Hamvas kerékpárja már első látásra megigézett, azonnal kultikus tárgynak tűnt számomra. Milyen fontos lenne, ha a Petőfi Irodalmi Múzeum meg tudná szerezni, milyen csodálatos lenne, ha külön termet-teret tudna biztosítani számára. Gyorsan elő akarom keresni Hamvas kerékpárjának ismert fotóját, amely az Életünk nevezetes piros Hamvas-számával lett igazán közismertté, de nem találok a piros Életünket, most hirtelen Szemző Tibor CD-jét sem, amelynek borítóján ismét felbukkant volt Hamvas kerékpárja. Közben megtörtént a zentai megnyitó, a bringás szimpozion Verebes Ernővel, a bolygó hollandi-zentai Nagy Abonyival, és én már a győri Műhely bringás számával voltam elfoglalva, észrevétlen már őket, Verebest, Nagy Abonyit is beszerelve a bringás számba és akkor beugrott hozzánk Sava Babić, aki Palicson is Hamvas-fát ültetett éppen, mint ültetett Füreden, s még néhány városban. És ahogy megpillantottam Savót a kapuban, hirtelen eszembe jutott, hogy egykor, még Újvidéken, Hamvassal ismertette őt, a sokszorosított anyagokkal együtt neki kölcsönöztem az Életünk piros Hamvas-számát is, neki, Savónak Hamvas kerékpárját. Azonnal számon kértem rajta. Igen, mondta, megvan neki az Életünk piros Hamvas-száma, abból fordította volt le a Szócs Géza nevezetes versét, de már nem emlékszik, hogy kitől is kapta, ám ami Hamvas kerékpárját illeti, van neki egy kis szövege róla, van egy kis, közöletlen esszéje arról a fotóról, utazik vissza Belgrádba, holnap már továbbíthatja is szövegét a győri Műhely bringás száma részére, csak oldjam meg a fordítását...

Ha Hamvas kerékpárjának külön fejezetet szánunk, akkor Jelenits kerékpárja, kerékpározása is külön fejezetet érdemelne. Mindenesetre már most idézzük őt:

Az Alföldön jól lehet kerékpározni... Még a kecskeméti diákokkal mentem el, hogy a történelmi Magyarországot bejárjuk. Kezdetben a Felvidékre utaztunk, majd később Lengyelországba, Czestochowába, Krakkóba is átmentünk... Megszerettem a kirándulásnak ezt a műfaját. Nemcsak a történelmi emlékekhez és a természethez, hanem az emberekhez is közel kerültünk. Egy pohár vízért be kell kopogni valahová. Ha esik az eső, akkor be kell keredzkedni.

Fontos ez a pohár víz. Talán éppen itt kellene nekünk is megállnunk. Ahogyan a kerékpározó valahol megáll. A fához, póznához támasztja kerékpárját. És bekopog egy pohár vízért. Bekopogni egy pohár vízért. Fontos ez a pohár víz, ez a kopogás, mint majd meglátjuk, fontos lesz ez az eső is. Ahogyan a kerékpározó a zápor közeledtére a fához, póznához támasztja kerékpárját és bekeredzkedik. Aztán Jelenits a Rómába való zarándokutakról mesél.

Találtunk egy olyan utat, amely gyalogosok és kerékpárosok számára is alkalmas, mert nem kell meredek hegyekre felmászni. Többnyire úgy mentünk, hogy Szlovénián, esetleg Horvátország egy darabján keresztül Triesztig. Aztán az Adria partján egészen Róma magasságáig. Az Appenineken kerestünk átjárást. Ez azt jelentette, hogy ha a jelenlegi magyar határtól, Nagykanizsától vagy Letenyéről elindultunk, akkor két hét alatt értünk el Rómá-

ba. Oda eljött egy másik csoport vonattal. Együtt voltunk egy hétig, megnéztük a várost. Kerékpárral jött vissza az, aki vonattal ment le, és vonattal az, aki odáig kerékpározott. Így a kerékpárosok szállításáért nem kellett költséget fizetni. Egy gyerek így három hét alatt tette meg az utat. Azt tapasztalom, hogy ezt az utat, amit mi akkor kialakítottunk, azóta is járják fiatal piaristák. Akik akkor eljöttek velem, mint növendékek, most újabb csoportokat visznek. Hat alkalommal voltam így Rómában. Elmúltam már hatvanéves, amikor utoljára megettem ezt az utat.

A minap az egyik kis palicsi étterem teraszán furcsamód ismerősen, jóllehet abszolút egyedülállóan csillantak meg egy szemüveg lencséi. A fürdőhely persze éppen egy olyan hely, megfigyelő állomás, ahol sokféleképpen emelik a nap felé fejüket az emberek, sokféleképpen csillantják szemüvegeiket, ám nekem azonnal ismerősnek tűnt, valami boldog nyugtalanság vett rajtam erőt, mármint, hogy valaki éppen így, ilyen nálunk szokatlan módon gyűjti fókuszba a fényt... Feleségem nem értette, mi van velem. Nézd, mondtam akkor, Jelenits István az ott az asztalfőn, diákjai között! Jól hallhatuk finom, ám mégis igen határozott szavait: egy anekdotát mondott el a terem burájáról, majd egy kis könyvet vett elő zakója zsebéből, és felolvasott. Ilyen még nem történt, hogy egy nyüzsgő, soknyelvű palicsi kávéház teraszán könyvből olvassanak föl, áhítatos irodalomórát tartsanak, hacsak nem az én szövegeimben, könyveimben, igen, hacsak, ha nem az én hőseim, infaustusaim... A felolvasott fejezetben is vasárnap volt Szabadkán, mint akkor éppen. Felismertem, Szabó Zoltán *Szerelmes földrajzának* Szabadka-fejezetét olvasta Jelenits István... Aztán egyik diákja, a pilisborosjenői Dér Aszja leleplezte inkognitónkat, asztalunkhoz jött. Üdvözöltem Jelenits Istvánt, lekezeltünk. Kezének szorítása sokkal erősebb volt, sokkal szikárabb, mint szelíd lényéből következtettem. Meghívtuk magunkhoz őket, hogy aztán a mi teraszunkon folytassuk azt az áhítatos irodalomórát...

Említett drámámban, a Végeladásban böngészve arról a különös bringáról írt soraimat, meglepve láttam, valójában kétfajta kerékpárt ötvöztem volt ott, a lumpen különös és a borbély szelíd járművét. Igen, a kerékpár szarván ott lóg a misztikus kis koffer, ami akkortájt olyan fontos volt számomra, mint lesz majd később a vulkánfiber...

Szarapka e festők, Bíró és Szajkó hatására érkeztetett a motívumhoz (jóllehet valamennyire ismernie kellett Kiss Julianna szobrászatát is, hiszen Szarapka akkortájt tanult az újvidéki Művészeti Akadémián, amikor Kiss Júlia még ott dolgozott Soldatović mellett).

Szarapka semmis hulladékvasakat szerkeszt semmis szakrális tárgyakká, összeroppant hokedlizei szabályos átlóvá, árbocá, vitorlává emelkednek, trónná, oltárrá magasodnak, vagy éppen biciklivé görbülnek. Volt Szarapkának egy monumentálisnak mondható műve is e zentai tárlaton, éppen ott állt előttünk, akik aztán a szobrokról csevegtünk még soká: egy ősi, faragott hajó, amelynek fém platója korunk nagy konténerhajóit is idézi, melynek teteje tele használt, rozsdás kerékpár-csontvázzal. A hajó egy állványra emeltetett, egy rozoga, vékonylábú állványon áll, örökre úgy felejtve. Hasában egykor tán valóban Noé állatai nyüzsögtek, bögtek, hogy később meg köolajat szállítsanak, csempésszenek benne, csak a

csoda menthette meg attól, hogy a hullámok kettétörjék. Hogy ma már csupán valami furcsa, elhasznált kerékpár-küldeményt szállítson valahová a fejletlen, avagy fejlődésükben megakadt, végzetesen elakadt országokba, a fejlett, nyugati országokat tehermentesítve a kerékpár-hulladéktól, mint olyantól. És úgy állt meg felette az idő. Úgy tűntek el alóla a tengerek, óceánok. Az abszolút mozdulatlan sűrűsége, ám ugyanakkor ott a hajózás története, nosztalgiaja, a kerékpározás boldog suhanása is valamiféleképpen, minél jobban elsúlyosodik, annál inkább képes e kellemes mozgások emlékét idézni, a metafizikus olasz és hús holland városok között valahol... Ha Noé bárkájáról van szó, mint a cím sugallja, akkor ez a bizonyos Noé civilizációból, az ún. fausti civilizációból csupán a bringát akarja megmenteni. És én egyezek ezzel a Noéval, Szarapka Noéjával, gesztusa közel áll hozzám, fontos számomra, infaustusaim közül valaki talán éppen ezen a hajón szolgál...

És mind többet bámultam a konténerre alakított, megvasalt, lemezekkel borított bárkát, annál inkább arra kellett gondolnom, hogy valóban vannak felénk semmis kisvárosok, ahová használt holland kerékpárok érkeznek nagy mennyiségben, semmis kisvárosok, fájkkiskösségek, amelyek így fordulnak vissza a semmiből, így lesznek ismertté, mármint, hogy ott fantasztikus, használt holland kerékpárok kaphatók. Ama, részben már leírt pillanat után vagyunk, amikor is kisvárosainkban, falujainkban, fájkkiskösségeinkben az utolsó két bicikli is összeütközött. Arra gondolsz, itt többé már nem látsz egyetlen bringázó embert sem. Megáll, kihál minden. És akkor, valami furcsa jelre, mindenki bringára kap, nyüzsögni kezd... Egyik palicsi barátom nagy izgalomban mesélte abba a szememben mind inkább metafizikusnak tűnő faluba való utazását, kerékpár-vásárlását. Miközben izgalmas kalandját, történetét hallgattam, elhatároztam, én is ott fogok kerékpárt vásárolni magamnak, azóta is készülök abba a kis, Topolya melletti faluba, nevezetesen: Karadjordjevóba, használt amszterdami bringát vásárolni... Igen, egy pillanatban Karadjordjevo számomra a kerékpár fővárosává lett. Minden bizonnyal azért is, mert valamiért meg akartam találni, ki akartam jelölni azt a helyet, ahol Szarapka Noéja kiköthet bringával megpakolt bárkájával, meg akartam találni azt a metafizikus helyet, alföldi fájkkiskösséget... És lám, megtaláltam!

Karadjordjevót különben az 1920 óta folyamatosan érkező telepesek lakják. A lakosok nagyobb része Krbovsko poljeról és a Bosanska Krupa környéki falvakból jött állattenyésztő volt, olvasom Penavin Olga Vajdaság helységeinek földrajzi nevei című művében. Többen előbb már Amerikát is megjárták, a gazdasági emigrációból visszatérve telepedtek meg itt, de van a lakosok közül a Szovjetunióból, fogságból hazatért bosnyák, szökött osztrák–magyar katona stb. 1941-ben csaknem az egész lakosságot Sárvarra internálták, helyükre 808 székelyt telepítettek, a falu neve Andrásfalva lett. A vajdasági szerbek és bunyevácok magukhoz vették az internált telepesek gyerekeit, iskoláztatták őket. 1945 után visszatértek otthonukba az internáltak. A székelyeket pedig tovább menekítették. 1949-ben megalakult a földműveszövetkezet... A falut és földjeit a telecskai-fennsíkon találjuk. A lankásokon lévő legelők, rétek kedveznek az állatte-

nyésztésnek – olvasom, netán további fogózkodót találnék magamnak, noha még nem sejttem pontosan, miért is időztem el ennyire, miért is felejtettem magam éppen e fájkkiskösségben, még nem értettem, hogy valójában azon mesterkedem, netán valóban ide kössem Noé Szarapka által újra vajt, újrahegesztett bárkáját, konténerét – anyahajóját, melynek kifutóin használt holland kerékpárok sorakoznak... A faluban, amelyen Ó-Moravicára utazva gyakran áthajtottunk, megállni látszott az élet, talán mert még itt sem privatizálták az egykori szövetkezetet, mégis úgy tűnt, e világvégi lankák valamire várnak, mind intenzívebben, mind gyönyörűbben, s akkor, abban a megállt időben jelent meg az említett vállalkozó szellemű vendégmunkás, vagy kicsoda, és kezdte mind nagyobb mennyiségben behozni Hollandiából a használt kerékpárokat. Elképzeltem, az egész falu népe, kicsije-nagyja kerékpározik. Valami olyan izgalmas kép kezdett szemem előtt lebegni, amilyen Salvador Dalí nevezetes balett-terve, a Szentimentális beszélgetés, ahol számtalan kerékpárost látni, amint fején valami tárgyat egyensúlyozva, boldogan ide-oda cikázik. A vásárlók is mind kipróbálják a bringákat és elvegyülve a hazaiakkal, le-föl száguldoznak a zöld dombháton, zöld völgyekben, kezdik otthonosan érezni magukat, sokan arra is gondolva, ott maradnak örökre, sőt még az is bevillant, az oda telepített, illetve tovább menekített székelyek szelleme is ott karikázik közöttük valamiféleképpen, ott karikázik boldogan...

Persze, amikor azt állítottuk, a kerékpár nem egy par excellence festői motívum, ugyanakkor el is bizonytalanoztunk, illetve valami furcsa kettősséget sejtettünk meg a dologban. Miről is lehet szó? Igen, ez a jármű, ez az egyszerű gép – egyszerű gép-e a kerékpár? – a maga szelidségében valóban mintha nem lett volna megfestve, viszont, akárha a modern művészetek jelképe, szinte az Eiffel-toronnyal együtt szerepelve, már-már futurista, konstruktivista szerkezetű lesz, hiszen Duchamp-nál és Picassónál egy-egy pillanatra valóban középpontba kerül, jóllehet ha jobban odafigyelünk, mind a kettőnél megóvja a maga integritását, egy szépen forgó kerék, egy bikafejforma kultikus tárgy marad. Igen, Picasso bicikliülése akárha egy állat része és nem egy gép alkatrésze lenne, egy bika feje, a kormány szarvával...

Picasso szobrászatáról írva az Obszidiánfejből Malraux azt kérde: *Vajon tisztában volt-e vele, hogy a szakrálissal száll versenyebe? És a bikáról is említést tesz: Roppant örült, idézi Jacquellint, hogy össze tudott párosítani egy kerékpárnyerget meg egy kormányt, de még boldogabb volt, hogy egy bikát csinált belőlük...*³

Igen, érdekes lenne összevetni például a mozdony, a vonat pályafutásával, művészetekben játszott szerepével a kerékpár szerepét, helyzetét. A kerékpárnak talán éppen a filmművészetben lesz egy pillanata, úgy is mondhatnánk, a kerékpár a filmen lesz főszereplővé egy pillanatra, mielőtt még az autó és az úrhajó teljesen el nem uralkodna rajta. De Sica és Bardem nevezetes filmjére gondolok. Igen, különös pillanat volt az, valami furcsa esőnd, mintha a világ, a háború után, akkor készült volna irányt változtatni, s mintha hagyott volna egy pillanatot a kerékpárnak, úgy tűnt, mintha lehetséges lenne egy más irány is, nem csak az, amit a tudomány, az atombomba valójában már végérvényesen és végzetesen kijelölt a világ számára...

A kerékpár mindennek ellenére meg tudta őrizni pozícióját, mintha az egyetlen lenne, ami meg tudta őrizni a technikai forradalmak, a tudomány vészes fejlődése közepette is abszolút biztos helyét. Ha olykor valami szépet is gondolok a világról, akkor abban van némi szerepe a kerékpárnak is. Mintha nem is gép, hanem háziállat lenne, hű maradt az emberhez, akár a kutya, a ló, a könyv és a virág.

Appollinaire mondása, mely szerint az ember utánozni akarta a járást, és feltalálta a kerékpárt, továbbra is alapvetőnek tekinthető számunkra, ám olykor arra gondolok, mintha nem is a járást, hanem a sétát (Walser értelmében: *Sétálás nélkül halott lennék...*), az úszást (Valéry értelmében, a Mediterrán inspiráció mellékdalaként értelmezhető Úszást már közzé tettük a Műhely hármass Tenger-számában) akarta volna utánozni valójában, amikor a kerékpárt megszerkesztette, feltalálta.

A kerékpár az egyetlen melankolikus gép, talán csak a vitorlást, még inkább a gondolat említhetnénk, az egyetlen eszközt, amely megőrizte az ember eredendő melankóliáját (a bicikli egyik testvére a biciklilánccal hajtott mákdaráló, amikor mostanában az egyik fájkisköcségekben működni láttam egy ilyen mákdarálót, teljesen elérzékenyültem, ugyanis édesapám boltjában is volt egy ilyen biciklilánccal hajtott mákdaráló, amelyen mindenki megdarálhatta fehér vászonzacskóban hozott mákocskáját)...

Érdekes, hogy amikor Kafka, Benjamin és Andrić a panorámáért, az állóképért lelkesednek a mozgóképpel szemben, még nem veszik észre, hogy létezik már az ő állóképükkel azonos lényegű mozgókép is, nevezetesen az, amit a kerékpár vetít számunkra...

A kerékpár az egyetlen eszköz, amely szilárdan áll az ún. fejlődés, a technikai forradalmak keresztútján, az ún. fausti civilizáció közepette, maga nem lévén fausti... Nem avult el, örökké büszke maradhat, jóllehet nem követte a forradalmakat, noha a forradalmak emblémájaként is szolgált Duchamp-nál, Picassónál, talán éppen nekik köszönheti, hogy sosem kellett komplexusa legyen. Foroghatott magában, hiszen amikor Duchamp-t megkérdezték, miért szerelte a biciklikereket a hokedlire, azt mondta, mert gyönyörködni akart a forgásában, igen, az egyetlen technikai dolog, amely úgy ragyog magában küllős sugaraival, akár a nap... Ha kerékpáron ülünk, akárha egy hokedlin üldögelünk a lábunkat mosva, a semmibe révedve...

A kerékpár mibenléte, mint jelezni próbáltam, a metafizikus alföldi kisvárosokban, fájkisköcségekben, avagy éppen Amsterdamban lenne igazán tetten érhető, nyugalma, melankóliája, de az is, hogy még mindig ugyanott áll azon a keresztúton, az egyetlen valóban utópikus jelként. Ha végigtekintek a filozófia történetén, Bachelard és Walter Benjamin között látom a helyét egy könyvnek, egy opusnak, amely a kerékpárról szól a keletiek, a peripatetikusok és mondjuk Montaigne hagyományát folytatva, az ő kényelmes modorukban, ahogyan például a sétálásnak és az úzásnak valójában megvannak a filozófusai, említettük is volt őket, mármint Walser és Valéry személynében. Rilke leveleiből pedig, ugye, a gondola filozófiája olvasható ki.

Ákár meg is állhatnánk egy pillanatra a gondolánál, hiszen mindinkább úgy érezzük, a bicikli is bír immár valami hasonló időtlenséggel, a bicikli is a csönd eszkö-

ze lett, mint a gondola. Rodin kapcsán mondja Rilke: *nagy-nagy meggyőződéssel csodálja a tökéletes, célszerű dolgokat, melyek ismert alkotó nélkül keletkeztek, a tömegben átpréselt igények révén: a gondolat, a balalajkát, egy merítőkanalat...*

És odakint el-elring ablakaink alatt egy-egy szép, nemes formájú gondola, két evezőssel, ugyanazon az útvonalon, ahol Duse szokott itt naponta bekanyarodni. És a víz keményen csapódik a (gondola) néma testéhez és a cölöpökhöz, – olyan hang ez, amely minduntalan visszaszármazik önmagába, csak néha – egyenletes ütemben – tőri meg egy-egy evezőcsapás nesze: akár egy alvó lélegzése.

Bármilyen alaposan ismerje is, újra meg újra ámulatba ejti az embert a gondola tökélye; sok tulajdonsága, mint például már eleve az, hogy roppant hosszú, látszatra ellentétben áll az adott feltételekkel, s aztán mégis kiderül: a legendíthetetlenebb tapasztalat és belátás eredménye, ez a lény – a dolgok között még csak a hangszerral mérhető össze, hiszen annak egész testi formáját is olyan feltételek határozzák meg, amelyek a láthatatlan és felfoghatatlan szféra messzi üzeneteit közvetítik. A gondola talán a csönd eszköze...⁴

Igaz, mintha a kerékpárnak is meglennének az írói: Perec, Thomas Bernhard, sőt talán akkor sem tévednénk, ha azt állítanánk, hogy Beckett személyében megvan nagy, korszakalkotó filozófusa is. Noha első pillantásra úgy tűnik, az ő kerékpárjának is van köze a pokolhoz, az ő kerékpárja is a pokol járgánya (*Miközben, írja Thomas Bernhard, kerékpáromat toltam a poklon keresztül...*), jóllehet éppen hogy a kerékpár az egyetlen dolog, amelynek nincs köze hozzá, amelyet keresztül lehet hajtani, tolni rajta... Beckett emberei valamiféle szabadságharcosokként is szemlélhetők, akik kerékpárjukon kínlódnak, kerékpárjukra növe Kentaurként (mint az egyetlen ezzel a témával foglalkozó szövegben, A Karteziánus Kentaurban Hugh Kenner mondja) valójában még az ún. technikai forradalommal szemben is meg tudnak maradni szabadságharcosoknak, mert én ezt a Kentaurt, ahogy Rilke mondja, lényt, ismét boldognak tudom... Ilyen értelemben az emberi pozíció – hol és hogyan áll, hogyan próbál elmozdulni, mint Giacometti hatalmas talpú figurája – egyik legnagyobb elméletirójának, harcoss filozófusának tekinthetjük Beckettet...

Mondottuk, hogy a kerékpár nem lett egy kifejezetten festői motívummá, jóllehet éppen hogy azzá lett. Minden eddig mondott, első pillantásra talán fellengzősnek tűnő szavainkat igazolni tudjuk a Braque biciklis képei közül elkülönülő Zápor által.

Igen, Braque Záporát egészen különös, egészen elkülönülő képnek tekintem. A művészet történetének van néhány képe, amely valami mást állít, mint állítanak történet- és elméletirói, van néhány kép, amely azt mondja, másfelé is vezetnek, vezethettek volna, vezethetnének, talán még mindig vezetnek is utak, nem csak előre és hátra létezik – létezik a bicikliút is, mint olyan... Braque bárkájával, nagy, súlyos madarával és ekéjével kell együtt látnunk a Záport, a Zápor bringáját. Igen, akár Braque ekéjét is megvizsgálhatnánk egyszer a kerékpárhoz hasonlóan, nem véletlen volt a technika kérdésével birkózó Heidegger számára Cézanne mellett éppen ő a legfontosabb festő.

*Az ifjúság tartja az eke szarvát,*⁵ mondja Braque és Heidegger barátja, René Char.

Heidegger gondolata a technikát és tudományt illetően alapvetőnek tűnik számunkra, valami mégis megzavart esetében, ugyanis éppen az ő vonalán, az ő erdei útján mozogva akartam volt az ausztriai szélvitorlákról beszélni nagy lelkesedéssel, hiszen a szélmalomok, szélvitorlák forgása is rokon a kerékpár küllős forgásával, amikor is látnom kellett határozott különbségtevését a szélmalom és a vízi erőmű között... (Fehér M. István Heidegger-monográfiájában szépen megtekinthetők ezek a problémák.)

De akár Ponge-t is említhetnénk, hiszen őt is filozófusnak tekintjük, mint Beckettet, aki Futrier mellett egész életében Braque-ról értekezett volt.

Braque képe furcsamód került látókörmbe, került nagyon közel hozzám. Talán Van Gogh Villámsújtotta fájának véltem a kép előterében álló, egymás felé tartó, dőlő két póznát. De amikor közelebb kerültem, megdöbbenve fedeztem fel magát a képet, amely nyersen anyagszerű, finoman érzéki és hidegen konceptuális is ugyanakkor. Valami egészen új, gondoltam.

Braque életművének, hasonlóan Matisse vagy az említett Futrie életművéhez, a kor előretolt művészei Picasso, Klee, Kandinszkij, Malevics stb. árnyékában volt ideje szépen, nyugodtan megélnie. Ezt a folyamatot legjobban a MoMa berlini vendégszereplésén tapasztalhattuk, nem értettük, hogyan kerültek éppen Matisse, a háború alatt bezárt spalettákból következő, nagy zöld-fekete felületei, amelyek ugyanazt mutatták, mint Newman függőlegesei, jóllehet immár időtállóbbnak bizonyulva, mind tisztábban mutatkozva, miközben Newman függőlegesei lassan halványulni kezdtek, ami persze nem jelenti azt, hogy majd ötven-száz év múlva nem kezdenek azok is újra tisztán mutatkozni...

Braque vad és kubista korszaka után valami különös kezdődik, izgalmas formai és anyagi, illetve hát filozófiai kísérlet.

Emlékszem, Hegyi Loránd az Alexandriában szép kis fejezetet szentelt Braque egyik Bárkájának. Elnehezülő, Picasso békegalambjaihoz viszonyítva, túl súlyos jelnek tűnő madarait persze csodálták, noha szembe nem állították az anyahajókkal... Rilke azt mondja valahol, hogy az angyal egy helyen (Grecónál) túlszárnyalja a madarat, mi azt mondjuk, Braque néhány súlyos képén a madár, akárha az egész Földet szárnyára véve, túlszárnyalja az angyalt.

Braque biliárdasztalai. Magányos bárkájának számtalan változata. Elsúlyosodó madarai. Majd ekéi. Van Gogh után talán sehol sem érintetett így meg maga a ragacos föld. És aztán ez a különálló csodálatos kép: a Zápor. Különállónak mondom még akkor is, ha Braque kerékpáros képeiből is összeszedhető lenne egy kis sorozatra való.

Egy különálló kép tehát, amelyen ott látjuk Braque kerékpárját Van Gogh sérült fájához támasztva. A gyengéd rózsaszínhez, rózsaszín sebhez, a világ rózsaszín sebéhez támasztva egy egyszerű járgány, gép. A villanypózna. Danilo Kiš ír legszebben a villanypóznáról, mint olyanról, nevezetesen az Eol hárfá című, a Korai bánatba sorolt rövidke novellájában. Nagy nyarakon, amikor a

naftával preparált pózna verejtekezni, illatozni kezd, irizálva... Miközben az égből valami ferde vonalkákból szőtt sötét eső kezd esni, de csupán az égbolt egy részén. Váratlan kép. Szerencsére fogalmunk sincs róla, miféle kép is. Csak azt érezzük, teljes a világa. És fájó rózsaszíne éppen nekünk fáj. Jó, mondjuk, valamiért jó, hogy éppen nekünk. Példának okáért itt valahol Zentán, ahová egy kerékpáros kiállítás jöttünk megnyitni, ugyanis a mi vidéki művészetünkben, mint jeleztük, valamiért központinak mondhatóvá lett a kerékpár motívuma. (Lásd például még Sebők és Matković szövegét Bíró Miklósról.)

És akkor előlről kellene kezdenünk a kép elemzését. Mert kétségtelen, hogy ez a rózsaszín részlet a fókusz, mégis sokkal, de sokkal összetettebb valamiről van szó. Ugyanis hátul például egy érzelmes tájképet látunk. Milyen jó is egy ilyen tájat látni. Első pillantásra azt gondoljuk, talán valamelyik C. D. Friedrich- vagy Corotképről tévedt ide. Majd előtte egy árnyalattal világosabb, neutrálisabb csík, egy petróleumzöld mezőség, hogy közvetlen előttünk, egy széles, a két csiknál szélesebb, a szürke égbolttal azonos szélességű, arany sáv türemkedjen fel nyersen, valami töltés, szakadék talán... Ez az arany sáv még a karó kékkel intenzifikált rózsaszín-viola sebénél is különösebb, a rózsaszín-viola sebnél, amely talán maga a festészet működő, erős gesztusokkal működő metaforája is egyben, nem tudjuk, semmit sem tudunk...

Braque, írja Malraux, akit valamiért képzőművészeti ügyekben is nagyon szeretek (egyszer majd megírom, miért), most meg Van Gogh közelségét igazolja vissza nekünk, említést tesz az egyik tájképről, amely különben szintén az ötvenes években készült, mint a Zápor: *Braque a Tájkép sötét éggel-t – egyik legjelentősebb vásznát – Van Gogh Hollók-jával mérközve festette, amelyet az néhány nappal halála előtt fejezett be: mintha csak lélekharangja szólna rajta. Braque megtartotta képén a madarakat, a búzamező hosszú, sárga jelét, de az erőskéket sötét éggel cserélte föl.*⁶

Azért is idézem Malraux e szavait, hogy még jobban kihangsúlyozzam a fenti csík, sáv, tájkép, kép a képben (maga a Zápor is egy külön kép a képben, igen, külön képekből áll, szerelődik össze ez a kép, amely, mondtuk, maga is egy különálló kép) fontosságát, valamint, hogy az ekés képekről se feledkezzünk meg közben.

És legelöl, szinte már kicsúsztatva a képből, mint valami kapocs, a kép szféráit összekötő kerékpár.

Mert ez a kép számomra valamiért, akármennyire könnyen felvázolt is maga a motívum – Braque keze nehéz, a mesterember, a földműves keze, szinte sosem vázol, skiccel ilyen könnyen, csak súlyos nyomokat, jeleket hagy –, a kerékpárról szól, noha a rózsaszín-viola seb, az érzelmes háttér felől érkezünk, s oda is térünk vissza. És noha ráadásul végig tudatában vagyunk a ferde kis zápornak is, amely furcsamód, csak még jobban megvilágítja az arany rögöket, az arany szántást... Mi ez az általános? Goethe jut eszembe, aki bizonyos kevésbé ismert festőkről beszélve, azt mondja: az ilyen művészek megértették Poussin tájképeinek általános fogalmát, és ezzel a fogalommal operálnak tovább... Az általánost tehát egy érzelmes, szép, minőségi táj felől hozza, közelíti felénk, szinte függetlenül attól és mégsem. Magam is ismerek helyet, ahol a sós, sütső földhatár miatt megszakad az eső és pontosan úgy néz ki,

mint egy borbélyüzlet üvegfüggőnye, s ezen üvegfüggöny, kozmikus borbélyfüggöny mögött ott a szikes aransávja, aranszakadéka.

Mondom, a kerékpár itt valamiért fontos. De nem tudjuk, miért. Egyszer talán rápillantunk a képre és felsejlik, miért is. Várnunk kell. Minden kép előtt várni kell, hiszen a képek, mindennek ellenére, sokáig maradnak. Talán éppen Beckett hőseinek, Mercier-nek, Camier-nek, Molloy-nak kerékpárja ez. Elhúzódtak, bekéredztek valahová az eső elől. Mert Beckett-nél is gyakran esik (meglehető, hasonlóan, mint Tarkovszkijnál. *Megint esni kezdett, olvassuk. De hát elállt-e egyáltalán az eső?*), éppen ezért lesz a bicikli párjává, a másik legfontosabb rekvizitummá, szerkezeté az esernyő. Hősünk begurult valami árokba. Le, ebbe az aranyként vakító szakadékbába. Már nem tud többé visszamászni hozzá, többé nem tudja elérni bringáját. Ott hagyta, az is megtörténhet, örökre ott hagyta, örökre úgy fog állni nekidöntve a villámsújtotta, a sebzett fát idéző póznáknak. De a képben magában forog, valami gépet, egyszerű gépet szerel az elemek közé, élővé teszi őket, valami egységet csempész a heterogenitásba, hasonlóan és mégis másképpen, egyedülállóan, mint a hatvanas években festett La bicyclette című képén, amelyen virágok, miegymás között akár egy tapétaminta a kerékpár...

Ez a kép, romantikus sávjai, tört arany szakadéka, meg a seb rózsaszínje elé állított kerékpárjával valójában szembe állít bennünket a száguldással, a gyorsasággal, de nem reakciós, nem konzervatív pozícióról (ez a lényeg, erről sosem szabad megfeledkeznünk), hanem ott Duchamp-mal, Picassóval, Dalíval, Calderral, Giacomettivel, Beckett-tel együtt, dacosan a lassú, a melankolikus eredendő forgás mellé állva.

Eppur si muove, mondja. Ő is. Mint Beckett is végső soron. Igen, Beckett éppen hogy ezt mondja.

Igen, ez Beckett hőseinek a járgánya, gépe. Írjuk le akkor az ő szavaival.

Emlékszem a biciklinkre, mondta Camier:

Az maradt belőle, mondta Mercier, jó szorosan egy rácshoz láncolva, ami egyhetes szakadatlan eső után egyáltalán maradhat egy bicikliből, melyről leszerelték a két kereket, a nyeret, a csöngőt és a csomagtartót. Meg a fényszórót, tette hozzá... Meg persze a pumpát, mondta Camier:

Úgy ragyog ez a kerékpár, mint az ő emlékezetükben, a valóságban már lecupaszítva. Úgy ragyog, forog, pumpálódik magában. Mert hihetetlen a Beckett-hősök kitartása, szembeszegülése. Állandó igyekvése. Seholy, egyetlen tudósnál, sci-fi-szerzőnél sem érezni ezt az erőfeszítést a mozgás érdekében. Senki nem mondja úgy, mint ő, számomra csak az ő szájából elfogadható módon, az ő ritmusában:

Eppur si muove.

Tehát akkor, nincs kizárva, Beckett hőse mégis megjelenik Braque képén, a kép világában. És kerékpárra száll. És végighajt ezeken a csodálatos sávokon. A törtarany sávon, szántáson, nehezen haladva, mint a René Char által emlegetett ifjúság, szántva. Végighajt a neutrális, petróleumzöld pusztán. A C. D. Friedrichet és Corot-t idéző hátsó, érzelmes sávon...

Felkeltem hát, fogtam a mankóimat, és lementem az

útra, ahol megtaláltam a kerékpáromat (na tessék, erre igazán nem számítottam), mégpedig valószínűleg ott, ahol letettem. Ebből az alkalomból megjegyezhetem, hogy nyomorék létemre is boldogan szálltam kerékpárra akkoriban. Mégpedig így: a váz felső rúdjaára kötöttem a mankóimat, egyet-egyet mindkét oldalra, merev lábamat (elfelejtettem, melyiket, most már mindkettő merev) az első kerék tengelyéhez erősítettem, s a másikkal hajtottam. Lánc nélküli kerékpár volt, szabadon futó kerékkel, ha egyáltalán létezik ilyen. Drága kerékpár, nem hivlak bringának, zöld voltál, mint annyi társad akkoriban, nem tudom, miért. Milyen szívesen gondolok rád! Örömmel leírnám, akár részletesen. Kis kürt vagy duda volt rajta. Valóságos gyönyört, már-már kéjt éreztem, ha megnyomhattam azt a dudát... Valóságos felüdülés, ha kerékpárokról meg dudákról beszélhetünk...

Végül megértettem, hogy a pihenésnek ez a módja, a testtartásom pihenés közben – lovaglőülésben a kerékpáron, karom a kormányon, fejem a karomon – sérti a... nyavalya tudja, mit, a rendet, a közsemérmet...

De az biztos, hogy soha többé nem pihentem ilyen obszcén módon, földre tett lábbal, kormányra támasztott karral s karomon kókadozó fejjel.⁷

Van Földényi F. László új könyvének, Kertész Imre-szótárának egy rövid Kerékpár szócikke, amely váratlanul, akárha festményünkről kezdene beszélni nekem, noha nála, illetve Kertész-nél, falhoz támasztják azt a bizonyos kerékpárt, nem karóhoz, nem rácshoz, mint Braque-nál és Beckett-nél. Idézzük, mert itt mintha tetten érhető lenne egy motívum eltűnés által való megszületése, hiszen megnyitó szövegünkben ott Zentán éppen arról próbáltunk beszélni, hogyan van az, hogy lehetetlensége ellenére egy motívum mégis lehetséges, hogyan van az, hogy mégis van, amikor nincs...

Miért lehetett olyan emlékezetes a kerékpározó fiú figurája, kérde Földényi, hogy több mint egy évtized után újra fölbukkant az alakja? Olyan, akár egy apró, alig észrevehető ecsetnyom egy festményen. Szinte nem is látszik; akkor tűnne csak fel, ha váratlanul kitorölnék a képről.

Ebben a zentai – kerékpáros megnyitóhoz készült feljegyzéseket, cetliket tartalmazó irattartóban (dossziében), melynek közreadásáért ezennel férfiasan küzdök, van egy különös, számomra sem egészen világos mondat – amelyet legjobban szeretek, íme:

A legszebb kerékpáros kép: páratlan.

Majd a metafizikus festészet egyik legszebb alkotása, De Chirico MESTERO E MALINCONIA DI UNA STRADA leírása következik. Igen, ez a kép őrzi leginkább a kerékpár melankóliáját, mert pár, ugyanis a másik kerék az ott a cirkuszi akrobata, meg hát Duchamp kereke... Igen, ki hitte volna, hogy Nietzsche kis olasz városkái ilyen közel esnek Hamvas méheséhez, az alföldi fájkkiosségekhez.

A kerékpár helyét próbáltam kijelölni, illetve érzékeltetni képzőművészetünkben, próbáltam jelezni fogódzóimat. Pályafutását irodalmunkban nem érintettem, az igazság az, ilyen szempontból nem végeztem kutatásokat, csupán saját Végeladásomra utaltam. (Gion Ezen az oldalon-ja az egyetlen kivétel, valahol, talán éppen a színház újságjában, írtam volt róla, annál is inkább, mivel, nincs kizárva, az Újvidéki Színházban ugyanazt a kerékpárt használták

az Ezen az oldalon-ban és a Végeladásban, ha valóban így lenne, nagyon örülnék neki, tárgyalnom, kutatnom kell ebben az ügyben is az Újvidéki Színház kellekesénél, színpadmesternél, ő biztosan tudja, hol az a kerékpár, ki hajtja, ki él vele, igen, talán éppen ő a titok tudója, ő tudja, hogyan lehetséges a szövegkerékpárra, mint valós kerékpárra szállni a színpadon...) Ám most még egy kerékpáros szövegem szeretném felidézni, ugyanis éppen hogy nem az én kerékpáromról szól, az enyém csupán a szöveg. Befejezésül tehát a számomra sok tekintetben fontos, még valamikor a hetvenes években született, Tour de mort című kispórázat szeretném ide másolni. Ugyanis afféle irodalmi-művészeti programként is olvasható. Noha ez esetben sem tudom, megírásában hatottak-e rám bringákat festő, hegesztő képzőművész barátaim, Kiss Júlia, Bíró, Szajkó és Szarapka. Mindenesetre valamiféleképpen együtt kell látnunk őket, hiszen róluk van szó, róluk, még mindig, e nagy köröket tulajdonképpen az ő bringáikkal az ő bringáik körül rójuk, jóllehet Noé, illetve Szarapka bringás ellenanyahajó fedélzetén immár.

Egy padláson Szivácon megtalálták Szenteleky (Stanković) Kornél költő (orvos és irodalomszervező) kerékpárját. És lehozták. Az sincs kizárva, hogy már előbb megtalálták, de csak most hozták le. Nem egy ember hozta le, pedig úgy könnyebb lett volna, kényelmesebb, hanem ketten – vigyázva, lassan, méltóságteljesen, bár senki sem nézte őket a kapu alatt lihegő kutyán s az udvarban kaparászó tyúkokon kívül. És megmosták. Mosták, immár hármán, műszívaccsal Szenteleky Kornél költő (orvos és irodalomszervező) kerékpárját. És megkenték. És ott állt a csillogó fekete bicikli két tömött kerekén megfelelve az eresz árnya által... Senki sem mert ráülni. Még csak eszébe sem jutott senkinek a három jelenlevő (két sziváci és egy sziváci születésű újvidéki polgár) közül. A gyerek meg már csak akkor ért haza, amikor a kerékpárt ugyanúgy, ahogy a létrán lehozták, méltóságteljesen, akárha Kossuth csontjait szállítanák, átvitték a még tatarozás alatt lévő Szenteleky-házba. Féltek tán, a hajtósíj (akkor még nem volt biciklilánc, nem találták fel, vagy már feltalálták, csak még nem jutott el a provinciába – nem csapkodták vele arcon egymást a kamaszok) elszakadna, elpattanna, hiszen vékony, mint a bögőhúr; és rózsaszín, mint az emberbőr. Tán azt is át kellett volna itatni olajjal? Roppant nehéz ilyen, egész irodalmat érintő, bár első pillantásra részletkérdésnek tűnő ügyekben határozni (okosnak lenni).

Költészetünk első kerékpárja! Szentelekyé már örökre a sárga trikó.

Költészetünknek nagy-nagy szüksége lesz erre az őskeresékpárra (sőt még régebbi, de újabb költői-kerékpárok „bélpoklos biciklik” után is kutatnunk kell: o-o)...

Induló költőinknek sorban meg kell nyergelniük Szenteleky kétkerekű Pegazusát, meg Tour de France, meg Tour d, horizon, meg Tour de mort.

Már teljesen megfelelkeztem erről a régi szövegről (meg arról is, hogy nevében is egy velociped rejtőzik: O-o), amikor is az egyik fiatal író nyilatkozatában ismét felbukkanni nem láttam Szenteleky kerékpárját, ismét megfeszülni éreztem hajtósíjját, és akkor egy pillanatra újra úgy kezdett rezegni számomra ez a hajtósíj, akár

egy hangszer húrja, valóban akár az emberbőr... Mert Beckett bringáján is emberbőr a hajtósíj, hiszen láncát már rég lelopták... Istenem, mégis megnyergelték, mégis megértették, a helyi színek elméletét éppen a helyi színek felerősítésével, világivá fokozásával meghaladni igyekvő törekvésemet, Istenem, mégis forog, gondoltam, ifjú kollégám nyilatkozatát olvasva Sirbik Attila csodálatos kis könyvében, mégis forog! Mindenesetre azonnal bemásoltam a bringás dossziém egyik hirtelensárga öntapadó cetlijére, miközben már affelé is tapogatni kezdtem, nem ugyanarról a húrrol van-e szó ez esetben is, mint a mostanában általam inkább preferált vezérfonalféreg, a fadrót, illetve a jégzsínór esetében, noha persze arról sem feledkezve meg, hogy ifjú szerzőknél jócskán ironizálódnak, dekonstruálódnak a dolgok, ironizálódik, dekonstruálódik Szenteleky, illetve az én kerékpárom is. Noha még valami egészen más dolog is közrejátszott abban, hogy sorait ide másoltam e hirtelensárga cetlire, nevezetesen az, hogy közben eszembe jutott az az ember, aki valójában megtalálta Szenteleky kerékpárját, akit a szövegben csak úgy említettem, mint egy sziváci születésű újvidéki polgárt. Pap Imréről, az Újvidéki Rádió szerkesztőjéről van szó, akivel évtizedekig egy asztalnál ültünk a szerkesztőségben, s a Telepen is közel laktunk egymáshoz, gyakran átjártam hozzá, így első kézből tájékozódhattam a sziváci történekekről, a Szenteleky Napok kulisszatitkairól, számtalanszor újrameséltethettem a jelenetet, titokban Szivácra utazhattam vele, elsőként érinthettem meg költészetünk első kerékpárjának sötét vázát, tömött kerekeit, elsőként pendíthettem meg rózsaszín húrját. Gondoltam, azzal, hogy tovább időzők Szenteleky kerékpárjánál, neki is emléket állíthatok valamiféleképpen.

Ha Szentelekyre gondolok, mondja a 79-ben, Zentán született, Adán élő Dessinger Ákos alteregója, a moholi születésű Mézes Mihály (lám, ismét a Zenta és Mohol közötti sávon vagyunk, amely legalább olyan fontos számomra is, mint a Szabadka-Ó-Kanizsa-Adorján-Zenta közötti sáv, persze talán azt sem árt megjegyezni, nem úgy, hanem éppen ellenkezőleg, nem úgy, mint a radikális politikai, gügye, félamatőr művészeti nézeteket valló, felénk elszaporodni látszó figurák számára), akkor is minden összefolyik, langyos lágy bizonytalansággá mállik. Pedig kézzelfogható körülötte minden, akár a tájunk. A tájkép is alig változik. Egyik helyen erősebb a búza, másutt silányabb, de mindeniütt búza, kukorica. Gondoljunk csak Szenteleky kerékpárjának vékony hajtósíjára, feszes, mint a bögőhúr; és olyan rózsaszín, mint az emberbőr...

Jegyzetek

¹ Török Gábor fordítása.

² A mens sana in corpore sano, az „ép testben ép lélek” módosítása: „a szétdarabolt testben ép lélek”. A darabolás akár folytatódhatna is: „a szétdarabolt testben ép[p] [l]lélek.” Tóta Péter Benedek fordítása.

³ Réz Pál fordítása.

⁴ Báthori Csaba fordítása.

⁵ Parancs János fordítása.

⁶ Réz Pál fordítása.

⁷ Török Gábor fordítása.